

особливостями економіки тощо. Продуктивність праці перебуває під впливом різних факторів, серед них виділяють технічний прогрес, фондооснащеність, якість робочої сили.

Висновки і пропозиції

У роботі проаналізовано значення доходів населення на формуванні економічного зростання. Аналіз доходів населення України за даними Держкомстату України за період 2000–2008 року свідчить про істотне зростання доходів. Із збільшенням доходів населення України, зростає економіка України. Підвищення добробуту населення і зв'язане з ним збільшення платоспроможного попиту сприятимуть розвитку економіки країни. Отже, значення доходів населення істотно впливає на формування економічного зростання України.

1. Макконел К.Р., Брю С.Л. *Економікс: Принципи, проблеми и политика / Пер. с англ.* – М.: Республика, 1992. 2. *Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Відп. ред. Г.Н. Климко.* – 5-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2004. 3. Будаговська С., Кілієвич О. та ін. *Мікроекономіка і макроекономіка.* – К.: Основи, 2003. – 517 с. 4. *Економічна теорія: Макро- та мікроекономіка: Навч. посібник / За ред. З.Г. Ватаманюка та С.М. Панчишина.* – Львів: Інтереко, 1998. – 708 с. 5. *Економічна політика / За ред. О.О. Беляєва.* – 2-ге вид.. – К.: КНЕУ, 2006. – 288 с. 6. <http://economics.wideworld.ru/>. 7. www.ukrstas.gov.ua.

УДК 338.45

З.С. Люльчак, О.П. Карпій, Г.І. Ільчук*

Національний університет “Львівська політехніка
Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В.Чорновола

ЗАСАДИ КОНСОЛІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

© Люльчак З.С., Карпій О.П., Ільчук Г.І., 2009

Наведено концепцію організаційних і фінансових зв'язків між підприємствами паливно-енергетичного комплексу України в аспекті зростання їх конкурентоспроможності. Розглянуто принципові цілі і передумови, а також принципи фінансової і організаційної концентрації відповідних підприємств. У запропонованих рішеннях визначені як переваги, так і недоліки, труднощі у об'єднанні підприємств, які зумовлені наявним станом підприємств цього сектора економіки, а також суспільними передумовами.

The concept of organisational and financial links between the fuel and power companies of Ukraine is represented in the aspect of their rising competitiveness. The aims and premises of principle were revised as well as the principles of financial and organisational concentration of the qualifying companies. In offered decisions, the advantages and disadvantages were determined, as well as the merger difficulties which were caused by the present condition of companies of this economical sector as well as social premises.

Постановка проблеми

Спостереження явищ, які відбуваються на світових і європейських паливно-енергетичних ринках, в контексті українських інтеграційних амбіцій спричиняє повторний розгляд цільової структурної системи і формально-правових зв'язків, які функціонують у сфері діяльності паливно-енергетичного сектора економіки. Потреба інтегрованого підходу до змін у названому секторі виникає з економічних, суспільних передумов, вимог у сфері захисту навколишнього середовища, а також з особливостей технологічного прогресу видобування і споживання енергетичних ресурсів.

Майбутнє української паливно-енергетичної промисловості повинно бути спрямоване на створення сильних, консолідованих виробничо-послужових одиниць, які функціонують згідно з ринковими принципами, здатних до партнерства і конкуренції із закордонними фірмами. Міжнародні союзи конкурентоспроможних партнерських одиниць можуть стати вирішальними для виживання на лібералізованому конкурентному європейському ринку паливно-енергетичних ресурсів. Господарські суб'єкти, які функціонують на цьому українському ринку, є автоматизованими. Тобто бракує господарських одиниць, включених в усі ланки ланцюга створення доданої вартості. Тим самим не використовується ефект синергії для здобуття конкурентних переваг українськими підприємствами. Створення енергетичних компаній, пов'язаних як вертикально, так і горизонтально, надасть змогу захистити робочі місця і зменшити ризик банкрутства. Створення мультимедійних одиниць в енергетиці надасть підтримку для реформи видобутку кам'яного вугілля, а також збільшить рівень енергетичної безпеки країни та виплату заробітної платні, покращить рівень життя. Крім того, енергетична політика України є ключовою складовою її відносин з Європою. Добре керована, у хорошому стані, надійна система міжнародного транспортування нафти та газу слугуватиме економічним та стратегічним інтересам як України, так і Європи.

Аналіз останніх досліджень і результатів

У виданні “Интегация в энергетике и экономическая безопасность государства” проаналізовано комплекс проблем, пов'язаних з можливими технічними, організаційно-управлінськими і соціально-економічними результатами інтеграції в галузях паливно-енергетичного комплексу з погляду можливого впливу на рівень економічної безпеки та її територій [1]. Комплекс проблем, пов'язаних із функціонуванням і розвитком систем та об'єктів малої енергетики, розглянуто у монографії “Малая энергетика в системе обеспечения экономической безопасности государства”, висвітлено питання застосування ефективних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технічних рішень у системах малої енергетики, а також питання організації керування ними в умовах лібералізації з урахуванням вимог економічної безпеки держави та її територій [2]. Б.З. Піріашвілі, Б.П. Чиркін та І.К. Чукаєва детально аналізують енергетичний потенціал України і можливі варіанти розвитку економіки на період до 2030 року, обґрунтовують основні напрями енергозбереження в державі і прогнозують економію паливно-енергетичних ресурсів у розрізі галузей економіки і соціальної сфери як фактора нарощування виробництва енергетичних ресурсів [3]. У книзі “Экономическая безопасность государства и интеграционные формы ее обеспечения” [4] аналізується комплекс проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки держави та її територій (регіонів, областей, районів, населених пунктів) на основі організації вертикально інтегрованих структур у галузях паливно-енергетичного комплексу та місце цього організаційного рішення в загальній системі антикризового управління. З.С. Люльчак, Н.І. Хтей стверджують, що у зв'язку з процесами глобалізації виникає можливість та доцільність реформування ринків, на яких відсутні конкурентні відносини, передусім це стосується енергетичних ринків та ринків комунальних послуг, визначають конкурентні сектори у сфері централізованого теплопостачання та пропонують класифікацію об'єктів комунальної теплоенергетики, які сьогодні перебувають у розпорядженні підприємств природних монополістів [5]. Однак реформування паливно-енергетичного комплексу України затримується, не визначено основні напрями його інституційної перебудови, можливості щодо створення інноваційних інтеграційних структур та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання цього сектора економіки.

Постановка цілей

Подати концепцію організаційних зв'язків між компаніями, які працюють у паливно-енергетичному секторі, з погляду зростання їх конкурентоспроможності. Визначити головні цілі, а також підстави для капітальної і фінансової концентрації. Запропонувати рішення, що ідентифікують як можливості, так і перешкоди у злитті підприємств комунального обслуговування, враховуючи фактичну організаційну систему енергетичного сектора та соціальні умови.

Виклад основного матеріалу дослідження

Паливно-енергетичний комплекс України (ПЕК) є рушієм української економіки та її конкурентоспроможності. Водночас енергетика є і основою добробуту людей – тепло їм або холодно, чи є в них світло. Здатність виробляти енергію має вплив на національну безпеку. Неefективне використання енергії буде перешкоджати можливостям України конкурувати на міжнародних ринках і буде тягарем для громадян України та причиною їхніх злиднів. Реальність полягає в тому, що Україна є країною, яка має чи не найнижчий рівень ефективності енергокористування в світі (рис. 1, табл. 1).

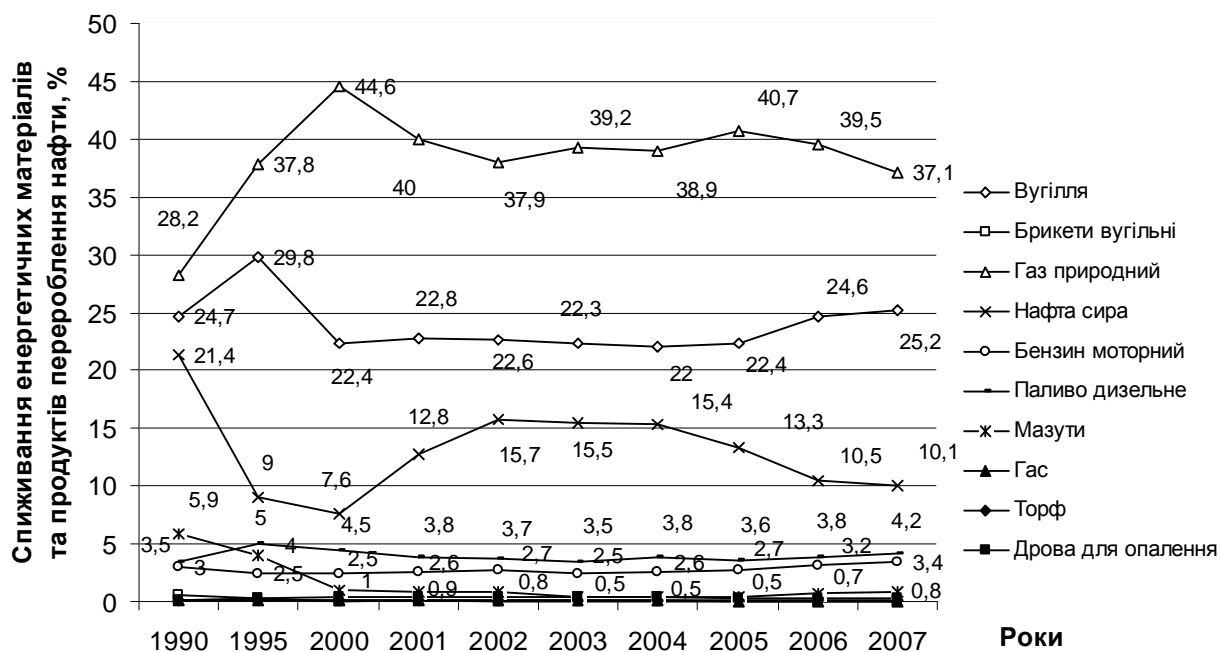

Рис. 1. Структура споживання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти в Україні у 1995–2007 рр.

Джерело: власна розробка на підставі [7, с. 99]

ПЕК є сукупністю взаємопов'язаних енергетичних галузей, організованих у системи енергетики (СЕ), які виробляють, переробляють, трансформують, передають та розподіляють споживачам паливно-енергетичні ресурси та кінцеві види енергії. Сьогодні інфраструктурні СЕ достатньо розвинуті у економічно розвинутих регіонах світу. Ці системи мають характерні технологічні особливості (нерівномірність енергоспоживання, необхідність утримання резервів виробничих потужностей та складування паливно-енергетичних ресурсів, важливе значення мережевої інфраструктури в забезпеченні енергопостачання тощо) і тісно пов'язані між собою (вихідний продукт однієї системи є вихідним продуктом для іншої (газ є паливом для електростанцій, електроенергія використовується для приводу на нафтоперекачувальних станціях тощо), що передбачає необхідність їхнього сумісного розгляду у межах ПЕК як світу, так і окремих країн, регіонів. Існують системні ефекти від сумісної праці об'єктів цих систем у межах одного технологічного процесу, які мають зазвичай повністю однозначну економічну оцінку [6, с. 237].

Корпоративні структури в галузі електро-, газо- та нафто постачання можуть як збігатися, так і не збігатися з технологічними структурами СЕ. Здебільшого існує поділ монопольних (транспортування) та потенційно конкурентних (виробництво, збут) видів бізнесу у вигляді відповідних корпоративних структур. Існують корпорації, які об'єднують два види бізнесу, для організації енергетичних ринків повинен бути забезпечений вільний доступ до транспортної інфраструктури. Тому з погляду підвищення ефективності бізнесу важливою проблемою є вироблення таких правил між корпоративною взаємодією, які б надавали можливість максимально реалізувати потенційні системні ефекти.

Зведений паливно-енергетичний баланс України на період 2005–2030 рр.

Стаття балансу	Роки			
	2005	2010	2020	2030
1. Ресурси, разом, тис. т.у.п.	275188	315645	359578	397043
Базисний темп зростання, %	100	114,71	130,67	144,28
1.1. Видобуток природного палива в Україні, тис. т.у.п.	110642	122542	153515	178789
Базисний темп зростання, %	100	110,76	138,75	161,6
1.2. Виробництво природних енергетичних ресурсів в Україні, тис. т.у.п.	37758	44332	48018	49425
Базисний темп зростання, %	100	117,41	127,18	130,9
1.3. Надходження з інших джерел України, тис. т.у.п.	1172	2002	2089	2628
Базисний темп зростання, %	100	170,82	178,25	224,23
1.4. Відбір природного газу з підземних газових сховищ, тис. т.у.п.	10000	11000	12500	13000
Базисний темп зростання, %	100	110	125	130
1.5. Імпорт паливно-енергетичних ресурсів для потреб України, тис. т.у.п.	107708	124911	128513	124689
Базисний темп зростання, %	100	115,98	119,32	115,77
1.6. Залишки у постачальників та споживачів на початок року, тис. т.у.п.	6408	9208	9320	15312
Базисний темп зростання, %	100	143,7	145,45	238,96
2. Розподіл, всього, тис. т.у.п.	275188	315645	359578	397043
Базисний темп зростання, %	100	114,71	130,67	144,28
2.1. Споживання в Україні, тис. т.у.п.	243772	284705	326233	359656
Базисний темп зростання, %	100	116,8	133,83	147,54
2.2. Закачування природного газу в підземні газові сховища, тис. т.у.п.	10000	11000	12500	13000
Базисний темп зростання, %	100	110	125	130
2.3. Експорт паливно-енергетичних ресурсів з України, тис. т.у.п.	9649	9544	11540	12875
Базисний темп зростання, %	100	98,92	119,6	133,44
2.4. Залишки у постачальників на кінець року, тис. т.у.п.	10267	8746	7430	9652
Базисний темп зростання, %	100	85,19	72,37	94,01

Джерело: власна розробка на підставі [3, с. 168–169]

Розвиток корпоративних структур в енергетиці має тенденцію до глобалізації. Формуються великі міжнародні енергетичні корпорації. Глобальні енергетичні компанії мають переваги з погляду їх фінансової стабільності, можливостей обліку локальних умов енергетичних ринків. Водночас можуть виникати проблеми енергобезпеки країн у зонах бізнесу глобальних енергетичних компаній, пов'язані із їх монопольним становищем на енергетичних ринках.

Розвиток транспортних комунікацій, об'єднання регіональних та міждержавних енергооб'єднань, систем газо- та нафтопостачання в інтегровані на величезній території енергетичні об'єднання, з одного боку, створює потенційні системні ефекти (ефект економії масштабу), реалізація яких зменшує витрати на виробництво та доставку споживачам електроенергії, природного газу, нафти та нафтопродуктів, а з іншого, збільшення інфраструктурного значення систем електро-, газо- та нафтопостачання призводить до того, що платоспроможний попит на ці енергоносії, який з'являється в будь-якій точці, може бути задоволений з прийнятними показниками надійності енергопостачання та якості енергоносія, водночас створюються олігополії та загострюється проблема економічної та енергетичної безпеки відповідної держави.

Лібералізація інфраструктурних секторів енергетики покликана збільшити ефективність їх функціонування та розвитку, зокрема за рахунок реалізації системних ефектів. Досвід, отриманий в електроенергетиці, газовій та нафтовій промисловості, показує недостатню ефективність суто ринкових механізмів, які створюють істотні коливання цін на енергоносії, недостатню мотивацію

для інвестування цих енергетичних секторів та ін. Тому в електроенергетиці та газовій промисловості закономірності розвитку ринкових відносин призвели до створення необхідності розумного поєднання ринкових механізмів та державного або міждержавного регулювання. Аналогічні закономірності характерні і для нафтового ринку, на якому регулювальні функції фактично виконує Організація постачальників та експортерів нафти (ОПЕК).

Заслугує уваги тенденція повернення до вертикальної інтеграції компаній (особливо для газового сектора, менше для нафтового). Ця тенденція обумовлена впливом ринкових сил та призводить до скорочення трансакційних витрат та спрощення управління. В електроенергетиці, в деяких країнах зберігають вертикально інтегровані компанії, але здебільшого здійснена їхня вертикальна дезінтеграція. При усіх позитивних аспектах такої дезінтеграції ринків електроенергії, є один істотний недолік – незбіг технологічної та організаційної структури електроенергетичних систем, що докорінно ускладнює управління системами як економічно, так і технологічно. Особливої уваги, заслуговує тенденція міжгалузевої інтеграції, передусім електроенергетичних та газових компаній, яка спостерігається у Європі.

Лібералізація інфраструктурних секторів енергетики, їхня технологічна та корпоративна інтеграція проходить не з однаковою інтенсивністю в різних частинах Євразійського континенту. Найбільш просунуті ці питання у Європі, чому сприяє економічна та політична інтеграція держав. В Азії ці процеси відбуваються обережніше, оскільки економічні та політичні їх передумови виражені істотно менше, а крім того, азійські країни активно враховують європейський досвід, його як позитивні, так і негативні результати.

Не заглиблюючись в оцінку процесу приватизації українського енергетичного сектора, відзначаємо необхідність розгляду перспектив розвитку паливно-енергетичного комплексу не через призму поточних доходів від приватизації, а з врахуванням стратегічних інтересів української економіки. Тому вважаємо, що найвищою метою структурних перетворень повинно стати добровільне, суспільно акцептоване утворення фінансово сильних суб'єктів господарювання, здатних до проведення ефективних дій, які забезпечуватимуть конкурентоспроможність як на новостворюваному вітчизняному ринку паливно-енергетичних ресурсів, так і на міжнародних ринках. Ці суб'єкти господарювання повинні забезпечити реалізацію таких принципових (стратегічних, головних) цілей:

- зростання конкурентоспроможності;
- використання ефекту синергії;
- мінімізацію суспільних витрат реструктуризації паливно-енергетичного комплексу;
- зростання енергетичної безпеки країни;
- зростання доданої вартості.

Відповідно принципів цілі пропонуємо конкретизувати і доповнювати деякими тактичними (доповнювальними) цілями, а саме:

- зростання використання існуючого потенціалу підприємств;
- збільшення вартості фірми;
- більша сила впливу на ринок (певніший ринок збуту),
- зменшення загроз з боку конкурентів (нейтралізація конкурентів),
- отримання економічно-фінансових користей, зокрема податкових;
- зменшення операційних витрат;
- мінімізація ризику діяльності (зокрема через диверсифікацію дій);
- диверсифікація діяльності зокрема в аспекті комплементарних продуктів (теплоносії, гарача вода);
- приваблення бізнес-партнера (покращання конкурентної ситуації),
- прямування до досягнення і збереження екологічних стандартів,
- захист локальних ринків праці (стабільніша зайнятість),
- можливість приватизації паливно-енергетичних комплексів.

Підбір критеріїв концентрації потрібно детермінувати встановленими головними і доповнювальними цілями. Найважливішими критеріями об'єднання підприємств у досліджуваному паливно-енергетичному секторі економіки пропонується вважати:

- просторово-логістичний критерій,
- створення ланцюга коопераційних зв'язків,
- узгодженість з політикою держави у сфері енергетичної безпеки (певність поставок палива у довгостроковому періоді часу при збереженні витратної конкурентоспроможності),
- привабливість для інвестора,
- суспільну акцептацію,
- зростання ефективності нової системи.

Варіанти консолідації підприємств:

1. Горизонтальна інтеграція

Стосується зв'язків горизонтального характеру, створених за просторовим критерієм. Прикладом зв'язків цього типу є функціонуючі гірничі спілки кам'яного вугілля, об'єднання енергозбутових або електрогенеруючих компаній (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Характеристика горизонтальної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Показник	Зміст
Критерій концентрації	Просторова система
Предмет діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • видобуток і збут вугілля, • виробництво і збут електричної енергії, • дистрибуція електроенергії, • вироблення і збут теплової енергії, • дистрибуція теплової енергії, • передача електричної енергії, • передача теплової енергії.
Стратегічне бачення концентрації	Нова господарська система, яка функціонує в даній ланці енергетичного ланцюга, з сильним економічним потенціалом, здатна до конкурування на відкритому енергетичному ринку, яка знижує ризик діяльності, впливає на зростання енергетичної безпеки країни, збільшує стабільність робочих місць.
Об'єкти системи	<ul style="list-style-type: none"> • група шахт з видобутку енергетичного вугілля, • група електростанцій, • група джерел генерування теплової енергії, • група дистрибуційних закладів, • передавальні мережі
Характер зв'язків	Горизонтальні зв'язки організаційного, товарного, капітального, логістичного, торгівельного (контрактного) характеру.
Принципи консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • на цьому етапі не визначається правова форма зв'язків, • створюються сконсолідовані одиниці, з майже рівним економічним потенціалом і наближеною величиною, • зв'язки стосуються лише однієї ланки ланцюга зв'язків паливно-енергетичної системи, наприклад, вироблення енергії або дистрибуції, • за принципом нова система є рентабельною в довгій часовій перспективі.
Організаційно-правова форма	<ul style="list-style-type: none"> • консорціум, • група капіталів, • холдинг, • концерн.

Джерело: власна розробка

Переваги та недоліки горизонтальної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Переваги	Недоліки
Зростання економічного, капітального і виробничого потенціалу (ефект масштабу)	Монопродуктність
Висока рентабельність діяльності та вартість фірми	Слабка здатність до диверсифікації
Зменшення ризику діяльності	Обмеження заповзятливості
Логістичні та маркетингові заощадження	Диференційований рівень рентабельності і потенціалу тих, хто входить у систему
Зростання конкурентоспроможності через збільшення сили впливу на постачальників і споживачів	Відсутність еластичності
Покращення конкурентної позиції всередині сектора	Обмеження конкурентоспроможності на ринку
Можливість ефективного і результативного захисту навколишнього середовища	Формально-правові обмеження у створенні цього типу систем (служба захисту споживачів і конкуренції)
Зростання соціальної безпеки	Низька частка в ланцюгу доданої вартості

Джерело: власна розробка на підставі

2. Вертикальна інтеграція

Утворюється згідно з критерієм вертикальних зв'язків (зв'язки типу "backward" і "forward"). Зв'язки цього типу могли б охоплювати дві або більше ланки паливно-енергетичного ланцюга зв'язків. У найпростішій формі можна створювати одиниці типу шахта – електростанція. Розвинутіший ланцюг міг би охоплювати систему від видобутку вугілля до одиниць, які функціонують на стику з кінцевим клієнтом, який споживає енергію або інші паливно-енергетичні ресурси. Не виступає вимога територіальної близькості, хоча економічно логічно об'єднати одиниці, наближені просторово (табл. 4, 5).

Таблиця 4

Характеристика вертикальної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Показник	Зміст
Критерій концентрації	Технологічні зв'язки
Предмет діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Видобуток і продаж вугілля, • виробництво і збут електричної енергії, • виробництво і збут теплової енергії.
Стратегічне бачення концентрації	Новий господарський суб'єкт, який об'єднує ланки ланцюга вартості, здатний конкурувати на відкритому ринку енергії завдяки перевазі у витратах при дотриманні європейських стандартів щодо забруднення навколишнього середовища.
Об'єкти системи	<ul style="list-style-type: none"> • шахта або шахти, • електростанція або електростанції, • джерело генерування теплової енергії або джерело генерування теплової енергії, • передавальні (транспортні) мережі.
Характер зв'язків	Зв'язки технологічного характеру, вертикальні, які охоплюють щонайменше дві ланки в ланцюгу доданої вартості. Ці зв'язки також мають фінансовий і організаційний характер
Принципи консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • створюється система, здатна до перетворення і розвитку у довгому періоді часу, • існує суспільний дозвіл змін, • зв'язки мають лише вертикальний характер, • відстань не становить перешкоди зв'язкам, • об'єднує рентабельні одиниці.
Організаційно-правова форма	Перевага надається структурі концерну, однак не можна виключити холдингової структури.

Джерело: власна розробка

Переваги та недоліки вертикальної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Переваги	Недоліки
Якісно нова господарська система	Менша еластичність зв'язків окремих організаційних одиниць системи
Видовження ланцюга доданої вартості	Обмежена еластичність "входів" на рівні окремих ланок ланцюга доданої вартості
Обмеження трансакційних угод, замикання обігу грошей, обмеження впливання назовні грошових засобів і прискорення їх обороту	Обмеження заповзятливості
Концентрація допоміжних функцій, збільшення продуктової пропозиції	Диференційований рівень рентабельності і потенціалу тих, хто входить у систему
Зростання вартості фірми і привабливості для інвестора	Необхідність побудови нових організаційних структур
Певність і стабільність системи постачання	Можливість виступання суспільних напружень на тлі різних колективних систем праці
Зростання витратної конкурентоспроможності, продуктивності виробничих чинників	Можливість зменшення зайнятості зокрема у сфері допоміжних функцій (наприклад, фінанси, адміністрація)

Джерело: власна розробка

3. Горизонтально-вертикальна інтеграція.

Утворюється на принципах комбінації просторового критерію і логіки технологічних зв'язків. Створюються консолідовані господарські одиниці з складнішою системою зв'язків, орієнтовані на обслуговування великих споживачів. Нові, консолідовані одиниці матимуть великий виробничий потенціал і будуть здатні конкурувати на відкритому ринку. Певною загрозою може бути опір (служби захисту споживачів і конкуренції) і антимонопольні процедури (табл. 6, 7).

Таблиця 6

Характеристика горизонтально-вертикальної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Показник	Зміст
Критерій концентрації	Просторово-технологічна система.
Предмет діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • видобуток і продаж вугілля, • виробництво і продаж електричної енергії, • дистрибуція енергії.
Стратегічне бачення концентрації	Нова вугільно-енергетична система, орієнтована на продаж електричної енергії і вугілля великим споживачам, яка виробляє енергію і видобуває вугілля за конкурентними витратами.
Об'єкти системи	<ul style="list-style-type: none"> • шахти кам'яного вугілля, • шахти бурого вугілля, • електростанції на кам'яному вугіллі, • електростанції на бурому вугіллі, • заклади дистрибуції, територіально зв'язані з ланками енергетичного ланцюга, які випереджають їх технологічно, • передавальні (транспортні) мережі.
Характер зв'язків	Зв'язки мають просторовий (горизонтальний) і технологічний (вертикальний) характер.
Принципи консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • нова система є рентабельною у довгій перспективі часу, • видобувні одиниці диспонують ефективними засобами у довгій часовій перспективі, • можливі різні конструкції формально-правових зв'язків всередині нової системи, • існує суспільний консенсус щодо створення нової системи, • концентрація здійснюється з врахуванням локальних інтересів.
Організаційно-правова форма	<ul style="list-style-type: none"> • консорціум (організаційні зв'язки), • концерн-консорціум, • концерн-холдинг.

Джерело: власна розробка

**Переваги та недоліки горизонтально-вертикальної
інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу**

Переваги	Недоліки
Низькі логістичні і трансакційні витрати, спрощений маркетинг, обмеження допоміжних функцій	Слабка здатність до диверсифікації
Концентрація на електричній енергії, орієнтація на невелику кількість клієнтів	Монопродуктність
Ефект синергії і ефект масштабу, видовження ланцюга доданої вартості	Жорсткість системи постачання
Більш результативний захист навколишнього середовища	Зменшення ступеня конкуренції на ринку
Можливість більш ефективного аутсорсінгу	Територіальність діяльності
Певність і стабільність системи постачання	Можливість виступання суспільних напружень на тлі різних колективних систем праці
Покращення конкурентної позиції на ринку, зростання значення привабливості фірми	Необхідність переорієнтації організаційних структур

Джерело: власна розробка

4. Мультиенергетична інтеграція.

Створення багатоенергетичних суб'єктів господарювання (multi energy), які спираються на вертикальні і просторові зв'язки, здатні до субституційного і комплементарного оперування на паливно-енергетичному ринку. Враховуючи широкий спектр надання енергетичних продуктів, новий концентрований суб'єкт матиме сильну ринкову позицію. Створення підприємств для реалізації ідеї мультиенергетичності відображає найновіші тренди у світовій енергетиці. Витратна орієнтація клієнтів створює тиск на ціни у напрямку їх мінімізації. Розвивається тенденція до надання послуг "пакетного" характеру. Надання мультимедійних послуг зменшує ринковий ризик, збільшує почуття енергетичної безпеки (табл. 8, 9).

**Характеристика
мультиенергетичної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу**

Показник	Зміст
1	2
Критерій концентрації	Субституційність і комплементарність обслуговування клієнта і технологічні зв'язки
Предмет діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • видобуток і продаж вугілля, • виробництво електричної енергії, • виробництво тепла, • видобуток, закупівля, дистрибуція і продаж газу, • дистрибуція електричної енергії, • дистрибуція тепла, • надання енергетичних послуг, • продаж електричної енергії, • продаж тепла, • видобуток, закупівля, дистрибуція і продаж нафти та нафтопродуктів
Стратегічне бачення концентрації	Нова система, яка реалізує функції multi energy, здатна до задоволення потреб клієнта у сфері різних енергетичних засобів

1	2
Об'єкти системи	<ul style="list-style-type: none"> • шахти кам'яного і бурого вугілля, • одиниці видобутку газу, • електростанції, • джерела генерування теплової енергії, • дистрибуційні заклади, • одиниці енергетичних послуг, • передавальні (транспортні) мережі.
Характер зв'язків	<ul style="list-style-type: none"> • капітальні, • організаційні, • технологічні
Принципи консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • нова система має забезпечений довгостроковий приплив сировини, • використовуються ефекти масштабу в усіх ланках ланцюга доданої вартості, • складові одиниці нової системи є рентабельними, • нова система замикає ланцюг створення доданої вартості, • забезпечення суспільного схвалення для пропонованого рішення, • нова система не порушує енергетичної безпеки в країні, а повинна її зміцнювати
Організаційно-правова форма	<ul style="list-style-type: none"> • холдинг, • концерн-холдинг

Джерело: власна розробка

Таблиця 9

Переваги та недоліки мультиенергетичної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Переваги	Недоліки
Можливість комплексного задоволення потреб клієнта у сфері енергетичних засобів, висока конкурентоспроможність	Складність системи управління
Зростання економічного і капітального потенціалу, обмеження ризику діяльності, зростання вартості фірми	Можливість виступання суспільних напружень на тлі уніфікації колективних систем праці
Можливість комплексного вирішення проблем захисту навколишнього середовища, зростання соціальної безпеки	Важкість створення нової системи
Високий рівень диверсифікації, ефективний аутсорсінг	Потреба у нових і різноманітних компетенціях
Різноманітність організаційних структур, видовження ланцюга доданої вартості	Відсутність досвіду у створенні і функціонуванні підприємств цього типу

Джерело: власна розробка

5. Мультиенергетична та громадсько-багатокорисна інтеграція

Реалізовує функції multi energy і multi utility, є найбільш складною і розвинутою концепцією забезпечення повної гами послуг на паливно-енергетичному ринку. Створення суб'єкта господарювання, здатного до конкурентоспроможного надання послуг у сфері ринкових енергетичних і паливних потреб, вимагає величезних організаційних зусиль і подолання інертності систем, які функціонують сьогодні. Одиниці multi energy і multi utility – це бачення майбутнього, якому реально бути на спільному європейському ринку.

Попередньою умовою таких концентраційних дій повинна бути ментальна підготовка до цих змін. Проведення відповідної підготовки є умовою отримання суспільної згоди на зміни (табл. 10, 11).

Характеристика мультиенергетичної та громадсько-багатокорисної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Показник	Зміст
Критерій концентрації	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення повного і комплексного обслуговування, • технологічні зв'язки, • просторові зв'язки.
Предмет діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • видобуток енергетичного палива, • виробництво електричної енергії, • вироблення тепла, • дистрибуція енергетичних засобів, • продаж енергетичних засобів, • продаж енергетичних і околиенергетичних послуг
Стратегічне бачення концентрації	Нова система, яка реалізує функції громадської багатокорисності (multi utility), метою якої є використання синергічних ефектів консолідованих сфер діяльності, збагачених новими послугами, які спрямовані на задоволення потреб клієнтів комплексним способом
Об'єкти системи	<ul style="list-style-type: none"> • шахти вугілля (або їх виокремлені частини), • одиниці видобутку газу, • електростанції, • джерела генерування теплової енергії, • заклади дистрибуції, • передавальні (транспортувальні) мережі, • енергетичні і енергосервісні послуги
Характер зв'язків	<ul style="list-style-type: none"> • капітальний, • франчайзинговий, • організаційний, • виробничий, • партнерський.
Принципи консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • економічна самостійність, рентабельність складових одиниць, • достатні засоби сировини (надійність постачання сировини), • система реалізує ефекти масштабу у кожній ланці ланцюга створення доданої вартості, • комплексність надання послуг, • забезпечений суспільний консенсус, • функціонування нової системи реалізуються при схваленні локальних середовищ, • внутрішні структури управління створюють за критерієм економічно-суспільної раціональності, • забезпечення інтересів енергетичної безпеки країни
Організаційно-правова форма	<ul style="list-style-type: none"> • холдинг • фінансово-промислова група.

Джерело: власна розробка

Переваги та недоліки мультиенергетичної та громадсько-багатокорисної інтеграції підприємств паливно-енергетичного комплексу

Переваги	Недоліки
Комплексність наданих послуг	Складність системи управління
Великий капітальний потенціал фірми, видовжений ланцюг доданої вартості, зростання вартості фірми	Можливість виступання суспільних напружень на тлі уніфікації колективних систем праці

Переваги	Недоліки
Можливість комплексного вирішення проблем захисту навколишнього середовища, зростання соціальної безпеки	Зменшення ступеня концентрації на ринку
Знижені трансакційні витрати, ефекти масштабу виробництва	Потреба у нових і різноманітних компетенціях
Замикання обігу грошей всередині нової системи	Відсутність досвіду у створенні і функціонуванні підприємств цього типу
Малий ризик діяльності через продуктову диверсифікацію	Опір перед змінами – ментальні бар'єри
Можливість провадження нових технологій	Можливе просторове розпорошення внутрішніх одиниць
Диверсифіковані джерела постачання	Загроза появи тенденцій “руху від центру”
Збільшена привабливість фірми для інвесторів	Відтермінування у часі впровадження концепції

Джерело: власна розробка

Висновки і перспективи подальших досліджень

Економічні зміни в системі енергетики в Україні, призводячи до звільнення від державного контролю ринків паливно-енергетичних ресурсів, змушують підприємства комунального обслуговування переорієнтувати свою стратегію. Наведені рішення у сфері концентрації паливно-енергетичного сектора мають на меті створення нової системи, здатної до конкурування на відкритому європейському ринку енергії у тривалій часовій перспективі при одночасному збереженні енергетичної безпеки країни і при раціональному використанні людських засобів і сировинних ресурсів.

Актуальні організаційні рішення не становлять бар'єру для створення виробничих, організаційних і капітальних зв'язків для створення більш високої господарської результативності новоствореної системи консолідованих господарських одиниць в секторах кам'яного, бурого вугілля і електроенергетики. Наявна формально-правова структура енергетичного сектора створює умови для будівництва конкурентного ринку електричної енергії. Наведені варіанти рішень становлять послідовність згідно з ступенем складності концентраційних зв'язків від найпростіших зв'язків – просторових до найскладніших, багатокритеріальних, одиниць типу multi energy і multi utility.

1. *Интегация в энергетике и экономическая безопасность государства / Под общ. ред. Г.К. Вороновского и И.В. Недина. – К.: Знания Украины, 2005. – 552 с.* 2. *Малая энергетика в системе обеспечения экономической безопасности государства / Под общ. ред. Г.К. Вороновского и И.В. Недина. – К.: Знания Украины, 2006. – 364 с.* 3. *Піріашивілі Б.З. Перспективний паливно-енергетичний баланс – основа формування енергетичної стратегії України до 2030 р. / Б.З. Піріашивілі, Б.М. Чиркін, І.К. Чукаєва / За ред. д. е. н., проф. С.І. Дорогунцова. – К.: Основа, 2002. – 486 с.* 4. *Экономическая безопасность государства и интеграционные формы ее обеспечения / Под общ. ред. Г.К. Вороновского, И.В. Недина. – К.: Знания Украины, 2007. – 392 с.* 5. *Лютьчак З.С. Засади формування конкурентних відносин на регіональних ринках теплової енергії у сфері централізованого тепlopостачання / З.С. Лютьчак, Н.І. Хтей, Л.М. Акімова // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2008. – № 623: Логістика. – С. 137–142.* 6. *Экономическая безопасность государства: территориальный аспект / Под общ. ред. М.М. Бабяка и И.В. Недина. – Дрогобыч: Коло, 2006.* 7. *Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Техніка, 2008. – 646 с.*